

TL 2037 Türklerin Moğol ve Tunguz Kökenli Komşuları

Öğretim Üyesi: Dr. Öğr.Üyesi Mustafa Can Teziç

3.Hafta.

Evenkler de Dil

Evenklerin geniş bir coğrafyaya yayılmış olmaları isimlendirilmelerindeki çeşitliliğin yanında dillerinde de bir çeşitliliğe yol açmıştır.

Evenk dili Tungus-Mançu dil grubuna ait olup içerisinde pek çok Moğolca ve Türkçe kelimeler barındırmaktadır. Evenk lehçeleri incelendiği zaman Evenklerin temas kurdukları etnik gruplar ile dil konusunda etkilenmiş oldukları görülmektedir. Yakutlar ile aynı coğrafyayı paylaşan Evenklerin dillerinde Yakutçadan izlere diğer taraftan Baykal Gölü çevresinde yaşayan Evenkler ise dillerinde Buryatça dan izler taşımaktadırlar. Buna benzer olarak Kuzey Batıda bulunan Evenkler dillerinde komşuları olan Samoid grupların etkileri görülmektedirler. Bunların dışında Evenk dili özellikle Sovyetler Birliği zamanında Rus dilinden etkilenmiştir.

Evenk dili başlıca kuzey lehçesi, güney lehçesi ve doğu lehçesi olmak üzere başlıca üç gruba ayrıldığı gibi her bir lehçede kendi içerisinde (İlimpiyskiy, Amursky, Ohotsky, Podkammeno Tungusko) gibi alt gruplara ayrılmaktadır.

Lehçeler arasındaki coğrafi sınır incelendiği zaman Nijneya Tunguska dan Ust'ya Yeromo ya kadar ve oradan Vitma nehri boyunca uzanan kuşak kuzey ve güney lehçelerini ayırmaktadır.

Doğu lehçesi ise Lena - Vitim hattın ile ayrılmaktadır.

Bunların dışında Za-Baykal, Bargunzinom – Bauntom ve Lena nehrinin üstkısında güney lehçeleri konuştuğu gibi burada doğu dialektleri konuşan gruplarda bulunmaktadır.

1930 yılında Evenk yazı dili güney lehçelerinden biri olan Nepa ağzı üzerine oluşturuldu. Fakat 1950 yılında yazı dili yine güney lehçelerinden biri olan Stony Tunguska lehçesine çevrilmiştir.

Yeni geliştirilen yazı dili ilk yıllarda az nüfuslu halklar için geliştirilen Roma harfleri kullanılmıştır. Fakat 1936-37 yıllarında Kiril alfabesine geçilmiştir.

Geliştirilen literatür dilinde Tura adında bir gazete ile desteklenmiş bunun dışında da literatür dili Sovyet zamanında radyo yayınları ve kitaplar ile birlikte Evenkler arasında yaygın bir hale getirilmeye çalışılmıştır.

1930 ve 1970'li yıllarda Evenkçe okullarda ayrı bir dil olarak okutulduğu gibi Evenk çocukları için ilk dört sene zorunlu kılınmıştır. İlk dört yıl Evenkçe okuyan öğrenciler ileriki yıllarda Evenk dilini seçmeli olarak alma hakkına sahiptirler.

Bunun dışında üniversitelerde de Evenkçe eğitim verebilecek öğretmen ve akademik kadro yetiştirmek amacı ile bölümler açılmıştır.

Her ne kadar Evenk dilinde bir yazı dili geliştirme çabaları sürsede bu dilde ortak bir norm geliştirilememiştir. Bunun nedeni olarak da Evenklerin oldukça geniş bir coğrafyada bir birlerinden dağınık ve izole olarak yaşamaları gelmektedir.

Evekler arasında Evenkçenin konuşulması Sovyetler Birliği zamanında hızla azalmıştır. 1989 nüfus sayımı sonuçlarına göre sadece yüzde 29.5 Evenk ana dilini Evenkçe olarak belirtmiştir.

Bu hızlı düşüş 1959 yılından itibaren hızlı bir ivme kazanırken, tam tersi olarak ana dilini Rusça olarak gösterenlerin sayısı hızla artmaktadır.

Her ne kadar ana dil konusunda oldukça büyük bir gerileme olsa da bu gerileme bölgesel olarak deđişiklikler göstermektedir.

Ana dilini serbest olarak kullana bilme oranı Amur ve Çita bölgelerinde yüzde 98, Khabarov bölgesinde biraz daha düşük, Even otonom bölgesinde yüzde 47, Yakutistan ve Buryatya da bulunan Evenkler arasında yüzde 15 lere düşmekle birlikte bu gün pek çok Evenk çift dillidir. Özellikle Yakutistan da üç dilli Evenklere raslandığı gibi buradaki Eveneklerin yüzde 85'i ana dillerini Yakutça olarak belirtmektedirler. Buda bizlere Evenkler arasında dil değiştirme oranının çok büyük olduğunu göstermektedir.

Temel Kaynak

Teziç, M.C. (2014). Evenklerin Toplumsal ve Siyasal Dönüşümleri. *Siberian studies (SAD)*, 2(5), s. 75-96.

Yardımcı Kaynaklar

Atnine V (1997) The evek' Language from the Yen'ses' to Sakhalin // Northern Minority Languages: Problems of Survival Senri Ethnological Studies (44) ss 109-121.

Narodı Sibiri, (1956) Pod Obşey Redaktsiey: S.P. Tolstova çelena – korrespondenta an SSSR, Narodı Mira Etnografiçeskiye oçerki, Moskva, Leningrad: İzdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, S 701-741.

Sirina A.A. (2012) Evenki i Evenı v sovremennom mire – Samosoznaniye, prirodopl'zovaniye, mirovozzreniye, Moskva: İzdatel'skaya firma «Vostočnaya literatura».

Tugolukov V.A. (1980) Etničeskiye korni tungusov, otvetstvenniy redaktor I.S. Gurviç, Enogenez narodov severa, Moskva: İzdatel'snvo «Nauka» Akademiya nauka SSSR, institut etnografii imeni N.N. Mikluho-maklaya.